

26.

Bez maksas izdevums

Kārlis Draviņš

Vietu vārdu mūžs

(Novilkums no Ceļu IX sējuma)

RIGĀ

1939

RAMAVES APGĀDS

Kārlis Draviņš

Vietu vārdu mūžs

(Novilkums no Ceļu IX sējuma)

Grāmatu spiestuves paju sab.
„GRĀMATRŪPNIEKS“
Rīgā, Pils ielā Nr. 14.

Vietu vārdu mūžs.

Vietu vārdus savā dzimtenes pagastā Stendē esmu vācis un kārtojis ilgāku laiku. Daudz maz pazīstot arī pašas vietas, sakrājot visādas ziņas gan par vārdiem, gan objektiem un pārtaujājot visvecākos pagasta iedzīvotājus, iespējams tuvāk pārredzēt, starp citu, arī vietu vārdu izcelšanās, pārveidošanās un izzušanas savdabīgos likteņus resp. to mūžu. Savā šajā apskatā balstos uz konkrētiem materiāliem.

1. Ļoti dažāda vecuma „slāņi“.

Kaut gan mēģinājums pagasta vietu nosaukumus sašķiro, pēc vecuma atdušas uz nepārvarāmām grūtībām, taču iespējams konstatēt, ka daži vietu vārdi pavisam jauni, nesen dotti piem.: jaunsaimniecību, *Liču¹⁾* stacijas, *Ličupes* u. c. Dažas mežsargu mājas pārdēvētas tikai kādā 1938. gadā. Te mūsu priekšā visjaunākais vietu vārduslānis.

Par dažiem vietu vārdiem izdevies saklaušināt, ka tie radušies apmēram 19. gadu simtenī. Īpaši tas jāsaka par dažām meža pļavām, kas vai nu tikai tad vēl ieostas, piem., *Mazā pļaviņa*, vai arī 19. g. s. kaut cik ilgāku laiku bijušas kāda saimnieka vai citas personas rīcībā un paturējušas viņu vārdus, piem.: *Strīkene*, *Liēpadas bērzi*, *Jēč[u?]* pļava (ir mājas *Strīķi*, *Liēpadas* un *Jēči*), *Kārļa pļava*, *Kalēja pļava* (pirmo pļāvis kāds Kārlis no Stendes Prāmniekiem, otru ap kādu 1850. g. Prāmnieku kalējs) u. c. *Kuņdziņa ceplis* (pie Jakškroga, tagad noārdīts) savu vārdu dabūjis no darvdeģa Kundziņa, kas to ap ~ 1870.—1880. g. kurinājis; *lēviņas placī* ap 19. g. s. vidū nomirusi kāda vecenīte Ieva u. t. j.

Ir liecības arī par 18. gadu simtenī radītiem vietu vārdiem. Nostāsti vēsti par lielo mēri (tas bijis 1710. g.), kad daudzas mājas izmirušas un gājušas bojā.²⁾ Šo māju lauki un pļavas ieguvušas pēc tam savus vārdus, piem., *Reņšāte*

¹⁾ Iespēšanas iemeslu dēļ²⁾ (zīme, ka lautzā un krītošā intonācija sakrīt) aiz katra vārda ar lauztu inton. nav likta. Nav apzīmēti ar zīmi arī vokāļu diftongiskie savienojumi ar plūdeņiem un nāseņiem, kas intonēti krītoši.

²⁾ Sīkāk par to rakstā „Dažas ziņas par mēri izmirušām Stendes mājām“, r. krāj. „Ceļi“ VIII.

(< **Reņčsāte*, jo tur bijušas *Reņču* mājas). Līdzīgi ir citi sāti // sātes: *Miķeļsāte*, *Peķsāte*, *Pīlupsāte*, *Mežitsāts* u. c. Pļavu bojā gājušo *Ciēkuriņu* vietā sauc par *Ciēkureni*, bet klajums seno *Čakstiņu* resp. *Caksiņu* vai *Čakstšu* laukos saukts par *Plactīti* u. t. j.

Gandrīz visi Stendes „dīzo māju“ (t. i. to, kas nav mazmājas) vārdi atrodami visvecākajās baznīcu grāmatās (Stendē tās sākas 1747. g.), tā tad jāpieskaita vēl vecākiem slāņiem. Tā kā apvidus bijis apdzīvots jau pavisam tālos laikos, par ko liecina metalla senlietu un akmens ieroču atradumi pagasta dažādās vietās,³⁾ tad dažas mājas un to vārdi var būt ļoti veci.

Diezgan veci būs arī vietu vārdi, kas liecina par senu laiku dzīves apstākļiem. Tā *Alejs* tagad nav nekāda aleja, bet bedrains meža ceļš, lielākā daļā stipri aizaudzis kokiem un krūmiem, kaut gan reiz esot bijis dižceļš no Stendes uz Muneju muižu, kur esot dzīvojuši bruņinieki(?). *Dzelzīte* tagad ir kāda vieta pašā Stendes muižā; reiz tur esot bijis dzelzsāmurs, jādodomā, ka 17. g. s. otrā pusē. *Dārza valks* pie Ūķniekiem tagad iztek no lauka — bet reiz visi lauki esot bijuši iežogoti, lai aizsargātu no meža zvēriem un arī no mājlopiem. Retās mājās tādi lauku dārzi bija vēl 20. g. s. sākumā. Pie *Dižuozāla pļavas* ap 1890. g. redzēts vairs tikai milzīgs ozola celms. Lāči Kurzemē iznīdēti jau ap 18. un 19. g. s. miju,⁴⁾ kāpēc veci būs vietu nosaukumi: *Lācenes* (p.), *Lācenes pūrs* (varbūt arī pēc ogām lācenēm?), *Lāc[u?] kalns*, *Lāc[u?] kalva*, *Lāc[u?] masts* (*Dižais* un *Mazais* — p.) un *Lāc[u?] valks* (p.). Veci būs arī nosaukumi, kas norāda uz pagastu robežām, piem.: *Vidus upe*, *Nuōvadene* // *Nuōvada valks* // *Nuōvadsplava*, *Nuōvadstraūts*, *Nuōvadnieki* // *Nuōvadiņi*, *Nuōvadceļš*.

Dažus simtus gadu veci būs arī vietu nosaukumi, kam pamatā cepļa vārds (jo vecos laikos katrs saimnieks bija spiests tecināt darvu savu ratu ziešanai): *Cepļa egles*, *Večais ceplis* (daudz vietās), *Cepļiši*, *Cepļa mežs*, *Cepļa pļava* u. c. Tas pats jāsaaka par nosaukumiem vietām, ko sauc par ezeriem, bet kas patiesībā ir dīķi (ielejas ar aizsprostu), jo mūsu dienās vai 19. g. s. ierīkotos dīķus par ezeriem vairs nesauc. Piemēri: *Kuōku* // *Silupes*, *Dižsteņdes*, *Mazsteņdes*, *Skruōde[la?]*, *Iliņ[u?]*, *Cildig[u?]* u. c. ezeri. Daži dīķi kādreiz bijuši tagadējās pļavās, piem.: *Ūz[u?]*, *Mežkuņga ēzērs*.

³⁾ Attiecīgās ziņas, plāni u. t. t. ir Piemieņķļu valdes krājumos.

⁴⁾ Skat. LKV X, 19734. sl.

Vairākos gadu simteņos jāpļēš arī to vietu vārdu mūžs, kuŗu apellatīvā nozīme tagadējā stendinieku valodā vai nu aptumsusi, vai pat galīgi aizmirsta. Par tiem sīkāk 4. nodaļījumā.

Isti veci būs arī tie vietu vārdi, kuŗu nozīme tagad pilnīgi nesaprotama. Novērojumi liecina, ka mūsu dienās vienkāršie ļaudis izvairās darināt vietām nosaukumus, kas „neko neizsaka“ (atskaitot, protams, gadījumus, kad vārds kaut kur dzirdēts vai lasīts: *Imaņtas, Viēsturi, Mušatniēki* u. t. j.), kāpēc jādomā, ka arī senāk gadījumu vairumā būs bijis tāpat, bet tagad nesaprotamo vārdu nozīme laiku skrejā aizmirsusies. Piemēri: *Sūķenes, Teņnene, Vaņpe, Vaņdalas, Slastene, Pliņkavas* u. c. pļavas; *Šķēpasti, Puōt[a?]s, Āpas, Asmi, Budas* u. c. mājas; ezeri *Dākle* un *Stulbis* u. t. j. u. t. j.

Nedaudzi muižu un novadu nosaukumi minēti dažos senāku gadu simteņu dokumentos, piem.: *Vīceži* (1253. g. *Vietsede*, 1290. g. *Vetzedē*⁵⁾), 1465. g. *Vitzeden*, 1508. g. *Vytzedden*, 1509. g. *Viceden*⁶⁾), *Gavilnlēki* (1476. g. *Gawylenn*⁷⁾), *Kaleši* (1495. g. *dorp Calitzen*⁸⁾), *Labdzeni* (1528. g. *Labdsirn*⁹⁾) u. c. *Abava* minēta jau 1237. g. (*Aboa*¹⁰⁾).

Ļoti vecam slānim jāpieskaita libiskie vietu vārdi, kas palikuši no tiem laikiem, kad vēl kuršu invāzija apgabalos uz ziemeļiem no Abavas nebija notikusi¹¹⁾, t. i., tie ir vairāk nekā 1000 gadu veci. Te jāmin pats Stendes muižas un upes vārds (*Stēnde*), par ko prof. J. Endzelīns rakstījis rakstu krājumā „Talsu novads“, 166. l. Turpat norādīts, ka arī *Tērukšu upe* būs ar libisku cēlumos. Jāpiezīmē, ka pie šīs upes ir plašas pļavas, arī *Tērukši*, bez tam kādus 8 km uz dienvidrītiem ir *Dižtērukšu* un *Maztērukšu* mājas. Libiski varētu būt vēl vairāki citi vietu nosaukumi: *Kārgadas*¹²⁾, *Ciēmitas*¹³⁾, *Mežitas*¹³⁾ (mājas jaunas, bet vārds dots pēc tuvā *Mežitsāta*, senu māju vietas), *Keikas*, *Zepji* (tagad noārdītas), *Ažuļi*, *Kāņi*, *Laidas*, *Munejas*, *Ilļe?*], *Laņmenes* u. t. j.

⁵⁾ F. v. Klopmann-Chronik der Majoratsgüter Postenden und Lubd-Essern, 1865, 1. lpp.

⁶⁾ Bunge-Urkundenbuch... XII, 166. l., II Abt., B. III, 244. un 443. l.

⁷⁾ Klopmann — op. cit., 7. un 42. l.

⁸⁾ Bunge — op. cit. II Abt., B. I, 200. l.

⁹⁾ Ziņas personīgā sarunā sniedza bij. Stendes ipašnieks E. fon Brigens.

¹⁰⁾ Bunge — op. cit. I, 197. l.

¹¹⁾ „Latviešu vēsture“ I, 1 (1938.) 67. l., kartes 56. un 61. l.; 138. un sek. l., karte turpat; Ed. Šturms „Talsu novada aizvēsture“ („Talsu novads“, 108. l.).

¹²⁾ A. Bielenstein — Die Grenzen... 259. l.

¹³⁾ J. Endzelīns — FBR VI, 10. l.

Piejēnums, ka daži vietu vārdi saglabājušies vairāk tūkstoš gadu, pat no priekšlībiešu resp. aboriģenu laikiem¹⁴⁾, būtu tikai nepierādāma hipoteze.

Augstāk sacītais liecina, ka novada vietu vārdu kopums ir ļoti diferencēts vecuma ziņā, un blakus objektam ar nule darinātu nosaukumu var būt otrs, kā vārds cēlies nezināmos senlaikos.

2. Vietu vārdu aizmiršana.

Par izzudušiem Stendes vietu vārdiem noteiktas ziņas ir, sākot ar 18. un 19. g. simteni. Pēc nostāstiem zināms, ka *Zāgkalnā*, tāpat *Ruņģu[?] kalnā* (abi netālu no Ģibuļu muižas) bijušas mājas, kas it kā mēŗa laikos gājušas bojā. Šo māju vārdus tagad vairs neviens neatceras. Stendes bazn. grāmatā kāds 1750. g. ieraksts gan min Runguļus [*Rungul*]. Senas mājas bijušas vēl tagadējo *Egļkalēju* vietā, bet arī šis nosaukums aizmirsts. Vecos 18. un 19. g. s. dokumentos lasāmi māju nosaukumi: *Laipekaln*, *Laipgal*, *Zelmes* (ģenitīvs), *Sillup*, *Mehres*, *Salne*, *Piķķu* (ģen. pl.) u. v. c. Tagad šie vārdi galīgi aizmirsti. Tas pats jāsakā par *Alksņvadiem* (*Alkschnwad* u. tml.), kas būs bijusi tagadējā *Mezmuīža* // *Mezķuģga muīža*, un *Agelkaln* mājām (laikam *Ārgalas*). Ka plašā, zemā pļava gar Jērstrautu un Vidus resp. Līcupi kādreiz saukta par *Liēkni* (tāds vārds ir vairākām citām pļavām), vedina domāt tuvo *Liēkniēku* (< **Liēkn(t)niēki*?) māju vārds. Bet tagad pļava tāda nosaukuma nav.

Ja šie vietu vārdi dažu paaudžu laikā jau galīgi aizmirsti, tad daļa citu pazīstama vairs tikai nedaudziem visvecākajiem iedzīvotājiem. Tie jau ceļā uz aizmiršanu, it īpaši tāpēc, ka paši objekti jau iznikuši, piemēram, tikai ļoti reti kāds vairs piemin *Īzup[a ?] kapus*, *Struōstenes baznīcu*, *Lēdniēku*, *čīēkuriņū* un *Aparu* mājas, *Dīžuōs ķeimus*, *Plikuō slēģi* u. t. j. Pēdējo divu vietā tagad saaudzis prāvs meŗs, kāpēc agrākais nosaukums kļuvis par nonsenu.

Novērojumi rāda, ka draud aizmirsties tie vietu vārdi, kuŗu objekti vai nu iznikuši, vai stipri pārveidojušies (kā nupat minētie), vai sarunās tiek ļoti reti pieminēti, vai arī dabūjuši blakus jaunu vārdu, kas veco sāk apēnot. Tā, piemēram, aizaug ar meŗu daudzas pļavas. Citos gadījumos pļavas vārdā sāk saukt šo meŗa gabalu, piem.: *Dubnīca*, *Peknīte*, *Juōstene*, *Trušļi*, bet ja vārds tam nav piemērots, piem.: *Aņnas pļava*, *Ziģ[a ?] pļava* u. tml., tad tam agri vai vēlū būs jāiznikst.

¹⁴⁾ „Latviešu vēsture“ I, 1., 34. un sek. l.

Dažas vietas īpašā vārdā sauc tikai nelielas apkārtnes ļaudis, piem., *Rasmaņ[u?] ceļmus* pie Peķiem; daži objekti ir tālu mežos, reti apmeklēti un maz pazīstami, piem., *Juōdrup[a?] kalns*. Ja nu gadās kādas lielākas iedzīvotāju pārmaiņas, atnāk jauni mežsargi u. t. t., vārds drīz vien ir aizmiršies. Tā pieminētajam *Juōdrupa kalnam* blakus radies vārds *Akmeņu kalns*, bet dažkārt dzird tieši ad hoc darinātu vārdu: *Dzirīņu, Silupes, Vanadženes* (pēc pļavām, kas tuvumā) vai *Bērzu kalns*, arī *kalns, kas pie Dzirīņiem* u. tml. Grūti ticams, ka vecais nosaukums vairs ilgi saglabāsies.

Vietu vārdu aizmiršanu vēl sekmē iedzīvotāju straujā jaukšanās jaunākos laikos, mežu dalīšana kvartālos un pļavu — numuros¹⁵⁾, mežu ciršana lielām cirsmām, kur koki ataug reizē un kur tad gadu 30—40 vairs gandrīz nemaz kokus necērt.

3. Vietu pārdēvēšana.

Ar dažiem objektiem noticis, ka blakus viņu agrākajam vārdam darināts jauns. Jāizšķir gadījumi, kad tas radies tautas mutē un kādu laiku lietāšanā abi vārdi, piem.: *Bērzpļavas* // *Liēpad[alš]* (mājas!) *bērzi*, *Asm[u?]* *kalns* // *Slepkavu kalns* (pēc 1905. g., kad tur nošauti nemiernieki), *Uōzalu kruōgs* // *Ērgļu kr.*, vāc. *Adlerkrug* (pēdējais vārds esot bijis gandrīz aizmirsts jau tad, kad šis krogus eksistējis) u. c.

Citos gadījumos pārdēvēšana notikusi spaidu kārtā, t. i. ar oficiālu grozījumu. Tā tas noticis arī „vecajā“ Stendē, bet it īpaši Kalešu novadā, kas agrāk bija Pastendes pagasta daļa. Pastendes īpašnieki (Hāni) 19. g. s. neatlaidīgi paplašinājuši savu muižu robežas, beidzot radīdami kādus 8 km gaļu muižas zemes joslu cauri vai visam pagastam! Auglīgajā Pastendes Laucinieku galā barons licis noārdīt lielu rindu zemnieku māju, bet to vārdos pārkristītas citas, lielāko tiesu neauglīgajā Kalešu galā, pie tam daudzas no pēdējām bijušas mazmājiņas, dažas pat uzceltas no jauna.

Šiem jaunajiem nosaukumiem bijuši dažādi likteņi. Daži drīz tā iesakņojušies, ka māju vecais vārds gandrīz pilnīgi aizmirsts, piem.: *Aūžiņi* (agrāk *Bērzkalni*), *Vēveri* (agr. *Sātvēveri*), bet isti vecais vārds — *Vidāri*, *Adiēni* (agr. *Klabji*), *Večāpas* (agr. *Āpas*, vēl senāk *Kaplūzas*) u. c. Citos gadījumos jaunais vārds nav varējis lēti nostiprināties, un vēl mūsu dienās blakus oficiālajam vārdam sarunās daudzkārt lietā

¹⁵⁾ Agrāk pļavu izsolēs, kas notikušas pavasaros, tās izsauktas vārdos, kāpēc tie labi palika daudzo sanākušo pagasta ļaužu atmiņā.

agrāko, piem.: ofic. *Ažuļi* // runā *Jakškruōgs* // *Jakši*, ofic. *Aizupji* // runā *Cēlē[a ?] kruōgs* // *Cēlēji*, bet dažos gadījumos nekad nav bijis populārs. Tā jaunākos laikos atkal galīgi atmests *Maķu* vārds, kā gandrīz 90 gadu oficiāli sauca *Laūgalus* pie Kalešu muižas.

Vecajā Stendē dažas mājas oficiāli pārdēvētas tāpēc, ka to nosaukums muižas īpašniekiem nav šķitis piemērots mežsargam, kas tur ielikts: *Vāveriņi* // *Stūrīši* par *Medņiem*, *Rībeņi* par *Vanagiem* u. c. Dažos gadījumos šāds pārdēvēšanas iemesls nav vairs zināms, piem., kāpēc agrākos *Jāņkalnus* nosauca par *Puņpeļiem*, beigās par *Puņpuriem*, tāpat, kāpēc *Kārgadu* novada vāciski par *Neuen-Krug* sauktais krogus kļuvis par *Vēckruōgu*¹⁶⁾.

Jāpiezīmē, ka visos pēdējos gadījumos agrākais vārds stipri piemirsts un jaunajai paaudzei svešs.

Daži grozījumi notikuši vēl ap 1938. g., kārtojot oficiālos ierakstus zemes grāmatās. Kā nepieklājīgs (Stendes izloksnē patiesībā bez kaut kādas nozīmes) atmests *Peķu*¹⁷⁾ mežsargmāju vārds, pārdēvējot par *Riēstiem*, bet *Sūlas* atzītas par vāciskām un nosauktas par *Vigriēžiem*.

Vēl jāatzīmē daži gadījumi, kur notiek veco vārdu „augšāmcelšanās”: kādas jaunas mājas sāk saukt seno, iznikušo vārdā. Tā atjaunoti kādreizējo *Mežitu*, *Krastiņu*, *Ruņgaiņu* u. v. c. vārdi; jaunās mājas šai gadījumā uzceltas veco vietā vai tuvumā.

4. Vārdu nozīmes aptumšana un mainīšanās.

Pagasta vietu vārdu starpā ir vairāki, kuŗu apellatīvā nozīme pazīstama citos novados, bet Stendē vairs nē. Sīkāka iepazīšanās ar pašiem objektiem liecina, ka vecos laikos vārds bijis vēl dzīvs, bet tad tā nozīme aptumsusi, pat galīgi aizmirsta. Tā vērojams, ka mēri izmiruši un bojā gājušo māju lauku klajumus saukuši par *sātiem* (vai *sātēm*¹⁸⁾), skat. 1. nodaļā), piem. *Peķsāte*, *Pūcsāte*, *Mežitsāts*, *Sāti*, *Vēcsāte*, *Kneij-sāts* u. c. Tagad vārda nozīme nesaprotama; kopš 1710. g.

¹⁶⁾ Iespējams, ka tas noticis pēc Kārgadu pievienošanas Stendei, kad šis krogus pārvērst par mājām, jo tuvumā bija vēl *Mālkruōgs* — agr. Stendes daļā.

¹⁷⁾ Vārds esot cēlies, sagrozot kādreiz eksistējušo *Pēķu* māju nosaukumu.

¹⁸⁾ Arī prof. J. Plāķis savos uzrakstījumos konstatējis abas šīs formas, sal. min. autora grām. „Latvijas vietu vārdi un Latv. pavārdi, I d. Kurzemes vārdi“ 215. l. 19. un 20. ŠŠ, 220. l. 21. Š, 221. l. 25. Š.

mēra pagājuši kādi 230 gadi, bet vēl kādu laiku sāta vārds būs bijis dzīvs, kāpēc nozīmes aizmiršana būs notikusi pēdējo 150—100 gadu laikā. Var pat vērot šīs aizmiršanas cēlopus: vecie sāti pamazām aizauguši ar krūmiem un kokiem, pat biezu mežu, piem.: *Sāti pie Treidām, Pūcsāte pie Priēžkalna* u. c., bet vārds palicis. Ja nu par sātu sauca kādu ar mežu aizaugušu zemes gabalu, tad šis vārds savu agrāko jēdziena saturu pamazām pazaudēja. Zīmīgi, ka tagad sāta vārds ļaužu apziņā saistījies ar seno māju vietu jēdzienu, bet tomēr nav kļuvis par to tiešu apzīmētāju.

Aizmirsta ar *dziņas* (meža) vārda nozīme, bet par *Dziriņiem* (pļava pie Maksniekiem) zināms, ka vecos laikos, šķiet, ap 18. g. beigām, vairākiem Laucinieku novada saimniekiem katram bijis savs *Dziriņš*, t. i. — neliels pļavas gabaliņš šai garajā, šaurajā meža pļavā (to parasti ātri nopļāvuši un iūlīt aizveduši zāli uz mājām). *Dzistraūtus* (pļavas mežā gar kādu strautu, *Mālpes* augšgalu) dzird, retumis gan, saucam arī par *Dziļstraūtiem*. *Dziņu* mājas ir Kāpiņnieku novada malā, tuvu pie meža. Tā kā ne šo māju celšanas, ne minēto pļavu iepošanas laiks nav zināms, nevar nosacīt, cik ilgi vārds vēl lietāts apellatīvi.

Aizmirsta arī *daņgas* vārda nozīme, bet pavisam tuvu — Usmas pagastā, kā liecina prof. J. Plāķa uzrakstījumi¹⁹⁾, tā dzīva vēl tagad. Attiecīgie Stendes vietu vārdi: *Daņga*, *Laūnag[la?] daņga*, *Vilk[lu?] daņgas* (pļavas), *Līdaņga* (birzs).

Tikai vietu nosaukumos vēl uzglabājusies ģērbuma, grebju, klabja, lankas, plaiskas, pūņu un ūzu vārdi: *Ģērbums* (pļ.)²⁰⁾, *Grebji* // *Grebis* (pļ., slapja)²¹⁾, *Klabji* (māj.), *Laņķas* (māj.), *Laņķa* (pļ.), *Plaiskas* (māj.), *Pūņas* (pļ.), *Pūņkalns* u. c. Nav gadījies sastapt nevienu stendinieku, kas šos vārdus vēl lietātu apellatīvā nozīmē.

Tuvu šādai nozīmes aizmiršanai, kā vērojams, ir *vadu* vārds. *Vada* parasti esot bijusi pavisam šaura pļaviņa, ieposta pa mitrāku, zāļaināku vietu mežā, kurpretim par *valku* (nom. -ks) saukts pats zemums, ieplaka, pa ko sūcas vai velkas ūdens. Vēl uzglabājies purva vārds *Niknāts vads*; agrākās *Grūžņas vadas* (2 šauras pļaviņas) tagad galīgi aizaugušas un kādu 40 gadu laikā pilnīgi aizmirstas.

¹⁹⁾ Op. cit. 290. l. 8. §.

²⁰⁾ Par vārda nozīmi rakst. P. Šmits IMM 1922., II, 982. l.

²¹⁾ Engurē *grebji* ir purvs ezera vidū — J. Plāķis op. cit. 183. l. 9. § (*grēb*).

Līdzīgi sāk aizmirsties *nuōtara* vārds (*Nuōtārs* pie Maķiem), kas nozīmējis apzogoto ganekli, it kā aploku. Daži vēl veco vārda nozīmi atceras, bet jaunajā paaudzē, cik varu spriest pēc saviem iztaujājumiem, gan retais.

Tas pats jāsaka par lieknes vārdu: tikai ļoti reti vēl slapju iepakas zemumu vai pļavu tā kāds nosauc. Vārda apellatīvā nozīme, varbūt, aizmirsusies tāpēc, ka vairākām pļavām vārds iesakņojies par īpašvārdu un ierosina tieši to priekšstatus. Stendē ir pļavas: *Liēkne*, *Buñduļ[a ?] liēkne*, *Liēkne* (varbūt tāpēc ar *-iē-*, ka bijusi „liēkā pļava“, t. i. pļaujama kļaušu kārtā), vēl otra *Liēkne* pie Azpuriem un trešā pie Krūziņiem, *Badliēkne*, *Liēkntles*, mežs *Kaln[a ?] liēkne*, māj. *Liēkntēki* (varbūt **Liēkn(i)ntēki*, skat. augstāk!), *Vēžezera liēkne* (zemums pie šī ezera) u. c.

Pēc dažiem pagasta vietu vārdiem var vērot, ka to senākā nozīme aizmirsusies un tās vietā radusies cita. Te jāmin grīva, osta un kalva.

Grīvu mājas ir netālu no Liču resp. Vidus upes satekas ar Tērukšu upi, un to zeme ir abu upju starpā. Pļava *Grīva* ir pie Sirmu upītes ietekas Stendes upē. Tas vedina uz domām, ka šo vārdu iesaukšanas laikā grīva te vēl nozīmējusi zemi starp kopā satekošām upēm (skat. ME I, 658. l.). Tagad, laikam grāmatu u. t. t. ietekmē²²⁾, par grīvu sauc upes ieteku jūrā vai ezerā (Flußmündung).

Ostas vecā nozīme vērojama upju satekas vārdā *Uōstgals*. Tagad *uōsta* ir „Hafen“ — laikam grāmatu valodas ietekmē. Vai arī *Uōst[a ?] kalnam* ir kāds sakars ar satekām (tuvumā ir kāds strautiņš), nav skaidrs.

Kalva sākumā būs apzīmējusi uzkalniņu (kā lei. *kalvā* „Hügel“), bet tā kā purvu uzkalniņi parasti apaug lieliem kokiem, kam apkārt panikušo kociņu zemās audzes, tad pēc tā par kalvu varēja sākt saukt kuņu katru kļajā vietā (vai jaunmežā) stāvošu meža bogu, kāda ir tagadējā kalvas nozīme. To vēl īpaši varēja sekmēt daudzo pļavu iepošana pa valkiem, atstājot sausajos uzkalniņos, kur zāle lāgā neaug, mežu. Daudzreiz šādi kokiem apauguši uzkalniņi paliek pļavu vidū, piem.: *Dzirīņu kalva*, *Vanadzēnes kalva* u. c.

Par kalvām sauc vēl salas ezeros un upēs. Arī te, jādomā, izejas punkts būs bijis uzkalniņš vai nu purvā, vai, it īpaši, pludināmā diķī: tos pa vecam trīs gadus esot turējuši uzpludinātus, trīs aruši. Tad jau viena un tā pati vieta bija gan uzkalniņš laukā, gan saliņa ūdens vidū...

²²⁾ Jau sen pazīstama ziņģe „*Loñdōna p'e Temzas grīvas*...“

Tagad par kalvu Stendē mēdz saukt:

- 1) mežgabalu, kam visapkārt ir (vai reiz bija) pļavas (*Kucēnpura kalva* u. c.);
- 2) mežgabalu, kam visapkārt ir valki (*Vidus k.* u. c.);
- 3) mežgabalu purva uzkalniņā (*Ķuōniņ[u?] k., Krēķ[u?] k.* u. c.);
- 4) mežgabalu starp ezeru un pļavu resp. valku (*Dzīrkaļ[a?] k.*);
- 5) mežgabalu (vietu) starp 2 ezeriem (*Lāč[u?] k.*);
- 6) saliņu ezerā, diķi vai upē (*Garsil[u?] k. Kokezerā, Kalvīņa // Iūdzele* Kalvenes ezerā u. c.).

Jaunākos laikos daudzas pļavu kalvas, senāk pļautās vietās saaugot kokiem un krūmiem, saplūst ar mežu.

Vārdi strauts un upe Stendē gan nebūs savu nōzīmi mainījuši. Ja tagad salikti ūdeņu nosaukumi (ar šiem vārdiem otrā daļā) „kāpināti“, t. i. neliels valciņš tiek saukts jau par strautu, piem.: *Garāts strauts, Zāgstrauts, Jērstrauts* u. c., un maziem strautiņiem, kas vasarās bieži izzūst, ir jau upes vārds, piem.: *Mālupe, Il[u?] upe, Uptite, Mežupe, Ganekļu upe* u. c., tad šis parādības cēlonis būs tas, ka senatnē ūdeņi bijuši daudz plašāki (to apliecina arī vecie teicēji). Arī daudzas pļavas vēl joprojām tur purva vārdu, piem.: *Alksņu pūrs // Alksnene, Kažuōk[a?] pūrs, Kucēnpūrs, Kaņpuri* u. c., jo senatnē varēja būt īsti, slapji zāļu purvi.

Abas lielākās Stendes pagasta upes (*Steņdes* un *Vidus // Liču*) parasti sauc vienkārši par *upi* vai *mūsu upi*, kas nekādu pārpratumu arī nerada, jo ar to apzīmē tuvāko un lielāko upi apkārtnē. Ja grib norādīt kādu noteiktu upes gabalu, tad to sauc pēc tuvāko māju vārda, piem.: *Priēdiņu, Peķu, Puōd-niēku, Aūziņu, Grīvu upe* u. t. j. Bet upītēm un upēm, gar kuņām māju nav (vai ļoti maz), līdzīga posmošana vāji iespējama, tāpēc tās sauc īpašā vārdā, piem. *Mālupe, Tērukšu upe, Briēžu upe* u. c. Tomēr arī *Silupi*, pie kuņas senāk bija tikai pāris māju, vidus daļā sauc par *Bezduķēnu*, bet lejgalā par *Večupi*.

Birzs (*bī: rz[e]*) tagad ir lapu koku mežiņš, bet tā sauc arī dažus mežgabalus, kur dominē skuju koki. Pētījot noskaidrojas, ka dažos gadījumos nosaukuma cēlonis būs senu, iznikušu māju birzis, piem., *Cēlmbīrze*, bet citos kādreizējas lapu koku audzes barona mežā vienu vai otru māju tuvumā, piem.: *Daņķumu, Dārzniēku, Puōtu bīrze*²⁹⁾ u. c.

²⁹⁾ Tā kā māju vārdus lietā arī vienskaitlī. tad tikpat labi varētu rakstīt *Priēdiņa, Peķa* u. t. t. *upe, bīrze* etc., jo Stendes izloksnē viensk. ģen. no daudzsk. ģen. neatšķiras.

5. Vārdu skaņu un formu pārveidošanās.

E. Hauzenberga - Šturma savā raksā „Ko vietu vārdi dod latviešu valodas fōnētikai?“ (FBR. XII 1932. g.) minējusi arī rindu Stendes vietu vārdu²⁴). Tuvāka iepazīšanās ar pagasta vietu vārdiem liecina, ka ir zināmas variācijas dažu to izrunā; dažkārt novados, kas patālāk, plašā pagasta otrā galā, kāds vietas vārds pazīstams citādā veidā, bet citur vērojama starpība pēc ļaužu ģenerācijām. Tā *Virtikas* (māj.) citi, tālu dzīvodami, dēvē par *Virtikiem*, bet Lvv II, 118. l. lasāma pat kāda (Stendē un Pastendē gan nedzirdēta) forma *Virtīki*. *Labdzeņi* (māj.) tā tiek saukti tuvākā apkārtnē, bet jaunākā paaudzē un attālākos novados runā arī par *Labdzeņiem* (it kā „labiem dzeņiem“!); patiesībā vecos dokumentos šī senā muižiņa dēvēta par *Labdsirn* (1528), *Labdsirr* (1749.), *Labdsehnu* (daudzsk. ģen. — 1784.), *Labdfenn* (1836.). Arī Lvv II, 119. l. lasāma šī jaunā forma *Labdzeņi*. Mežsarga mājām *Biržiņiem* ir radusies vēl otra vārda variācija *Birziņi*. Vēl daudz citiem vietu vārdiem radusās un joprojām rodas jaunas parallēlformas, izrādīdamas tendenci vecajā paaudzē pazīstamās formas izspiest, piem.: *Mistari* // jaun. *Misteri*, *Muišniēki*, kādreiz *Mužzvieņniēki* // jaun. *Mužznieēki*; *Švilpi* (*Švilp*) // jaun. *Svilpi*; *Māras kaņmuri*²⁵) (alas un sena kulta vieta pie Abavas) // jaun. *Māras kaņmbari*, bet kāda N. ziņojumā „No Rendas“ („Bals“ 1889., 8. nr.) arī *Swehtniza* „*Mahras ala*“: *Kaptēni* (māj.) // *Kapteņi* u. tml.

Agrākais *Straūtkruōgs* kādu laiku tika saukts vārdā *Straūta* (tagad sadalīts jaunsaimniekiem). *Ciēmitas* (tāda ir visvecākās paaudzes izruna, arī Stendes bazn. grām. 1784. g. *Tscheemittu*) tagad sauc vēl vārdos: *Ciēmitas*, *Ciēmiti*, *Ciēmiti*, *Ciēmtši*, *Ciēmtši*. *Dri draņki* (māj.) dabūjuši vēl citas nosaukuma variācijas: *Dri draņkas*, *Dridraņki*, *Dridraņkas*, *Dīdraņki*, *Dīdraņkas*, *Didraņki*, *Didraņkas*. Arī veco dokumentu ierakstos sastop dažādas formas, piem.: *Drihdrank* (1750. g. Stend. bazn. gr.), *Dridrank* (turpat 1834. g.).

Daudzos gadījumos variācijas izpaudušās vārda galotnes (vai beigu daļas — plašākā nozīmē) maiņā, piem.: *Cildig[u?]* *krūnu* vietā uzcelto jaunsaimn. sauc par *Cildiņiem* un pēc tā runā par *Cildiņu krūmiem* u. c.; *Drabeņi* (māj.) tiek saukti arī

²⁴) Skat. min. raksta 131., 134., 138., 140., 141., 147. u. c. lpp.

²⁵) Pēc teicēju ziņām — pavisam vecos laikos šī vieta saukta par *Svētmeitu alām*. Prof. Plāka uzrakst. (op. cit. 215. l. 21 §): *mārskaņmur* jeb *svētmeittāls*.

par *Drabenēm*, *Kal[n]muīži* par *Kal[n]muīžām* vai *Kalnmuīžām*, *Ūķnieki* par *Ūķeniem* u. tml.

Blakus vietu vārdiem, par ko pieminētajās vietās izsakās E. Hauzenberga-Šturma, vēl var minēt *Lipurus* (māj.), kas 1750. g. Stend. bazn. gr. saukti par *Lihkepurre*, 1834. g. *Lihk-purw*, 1836. g. *Lihpurw*, 1837. g. *Lihpur*. Netālu no šīm mājām tiešām ir garš un liks purvs. Pieminētā *Reņšāte* agrāk bijusi **Reņšāte*, jo, kā jau sacīts, tur bijušas *Reņču* mājas.

Dažos vietu vārdos novērojama intonācijas maiņa. Tā visvecākās paaudzes *Āzpuru* (māj.), *Āzpurenes* (pļ.) un *Āizupju* (māj., agrāk Cēlēju krogs) vietā jaunāki ļaudis runā *Aizpuri*, *Aizpuri*, *Aizpurvi*, *Aizpurene*, *Aizpurene*, *Aizupji*, *Aizupji*. Vecie ļaudis šķīr *Liēkni* no *Liēknes* (skat. augstāk!), bet jaunie dažkārt vienu un to pašu vietu sauc gan vienādi, gan otrādi. Vecais *Dzistraūtu* vārds būs stājies vēl vecāka, bet dažkārt tomēr dzirdēta *Dzistraūta* (jo saka *straūts*) vietā, kas, šķiet, savukārt būs cēlies no (arī dzirdēta!) *Dzijsraūta* || *-straūta* vārda, kaut gan daži tagad sen jau miruši ļaudis esot runājuši arī *Dzēstraūti*.

Novērojams, ka dažos salikta rakstura vietu vārdos, kur rodas vokāļa diftongisks savienojums ar plūdeni vai nāseni, parastās krītošās intonācijas vietā (kāda, piem., ir vārdos *Gārnuži*, *Silkaļns* u. t. j.) ieradusies stieptā intonācija, piem.: *Ziņdaūgas* (ziņneša mājas — ziņu nesējam bijis uzvārds *Daūga!*) || *Ziņnieki* (= ziņenieki); *Silpļavas* (|| *Sil-*, *Sil-* *Sil-*); *Silvidūls* (= sila vidus, t. i. viršains apgabals) u. c.

Vēl var pieminēt, ka blakus pļavas vārdam *Klēne* dzird *Kleīne* (*Klei:n* — kā *ē:d* „ah“, „ih!“ vietā saka *ei:d*).

Vietu vārdu formu pārveidošanā, kā vērojams, liela nozīme rakstu valodai, kas, vispārīgi jemot, spēcīgi ietekmē izloksnes izrunu. Arī oficiālā vietu vārdu rakstība, kas ne visur saskan ar veco stendinieku valodu un nav speciālistu nodibināta, bet dažkārt radusies nejaušu faktoru ietekmēta, sekmē veco nosaukumu pārveidošanos. Tā šādas iestāžu valodas ietekmē daži tagad sākuši runāt par *Vīceišiem* (īsti — *Vīceži*), *Kališiem*, (īsti — *Kaleši*), *Mēļlupēm*, pat *Mēļnupēm* (īsti *Mēļlupji*), *Muniņiem* (īsti — *Munejas*) u. t. j.²⁶⁾

²⁶⁾ Arī citos novados tas pats: *Spāre*, *Zvāre*. *Pūre*, *Ugāle*, *Vaņdzene* — šādu nepareizu izrunu tagad dzird bieži vien, pa daļai, šķiet, dzelzceļa ierēdņu valodas ietekmē. Tautā runā: *Spārne*, *Zvare*, *Pāre*, *Ugul(a?)s* (tā Stendē, arī *Uguļu tīņgus*, *ugulnieki* || *ugulnieki*), *Vaņdzene* || *Vaņdzēni*.

Apskatītā novada vietu vārdu kopumā, kā redzams, ir pastāvīgas pārmaiņas. Kaut gan citi vietu nosaukumi turas ārkārtīgi siksti, citi jau izzuduši, citi šo „nomiršanu“ patlaban pārdzīvo, citi pārveidojas, bet vēl citi rodas no jauna klāt. Tāpēc — un vēl ievērojot, ka plašajā pagastā ir daudz vietu bez nosaukumiem, kam tomēr, apstākļiem grozoties, var vajadzība pēc apzīmējuma rasties, jāsecina, ka nākošos gadu simteņos šī novada vietu vārdu sastāvs, veids un skaits būs jau stipri citāds.
